herpy

WARANY

Waran nilowy

Varanus niloticus

Varanus niloticus to jedna z największych jaszczurek Afryki: do 2 m długości, lubiąca wodę, szybka i bardzo skora do obrony. Dorosłe zwierzę wymaga całego pomieszczenia.

Rodzina: Varanidae Nazwa angielska: Nile Monitor Dawna nazwa: *Varanus ornatus*

NAJWAŻNIEJSZE FAKTY

ZWIERZĘ

Wielkość dorosłego osobnika	**120-220 cm** długość całkowita z ogonem
Waga	**6 000-15 000 g**
Długość życia	**10-20 lat**
Aktywność	**Za dnia**
Tryb życia	**Nadrzewny, kopiący nory i półwodny**
Środowisko	**Sawanna i mokradła**
Trudność	**Ekspert**

HODOWLA

Min. terrarium	**400 × 200 × 150 cm** D × S × W dla 1 dorosłego osobnika
Temperatura w dzień	**26-32 °C**
Miejsce wygrzewania	**35-45 °C**
Temperatura w nocy	**22-26 °C**
Wilgotność	**50-70%**
Woda	**Część wodna** głębokość 30-50 cm
Temperatura wody	**24-28 °C**
UVB	**Niezbędne** Strefa Fergusona 3
Pokarm	**Owady, kręgowce i dżdżownice i ślimaki**
Utrzymanie	**Pojedynczo**

ROZMNAŻANIE

Rozmnażanie	**Jajorodny**
Dojrzałość płciowa	**24-48 miesięcy**
Wielkość zniesienia	**5-60 jaj**
Zniesienia w roku	**1**
Inkubacja	**120-300 dni** przy 27-30 °C

OCHRONA I FORMALNOŚCI

CITES	**Załącznik II**
Załącznik unijny	**Załącznik B**
IUCN	**Najmniejszej troski (LC)**

O gatunku

To duży, masywnie zbudowany waran o wysokim, bocznie spłaszczonym ogonie, który służy jako ster w wodzie i jako broń podczas obrony. Dorosłe osobniki są szarobrązowe do oliwkowozielonych z żółtymi plamami i poprzecznymi pasami na grzbiecie, kończynach i ogonie, natomiast brzuch i gardło są jaśniejsze, z ciemnymi poprzecznymi pasami. Głowa jest wysoka, a u dorosłych zęby są tępe i dobrze przystosowane do kruszenia muszli ślimaków i pancerzy skorupiaków. Młode są czarne z żółtymi poprzecznymi pasami i żółtym rysunkiem na głowie i szyi, i są znacznie bardziej barwne niż dorosłe. Płcie są do siebie podobne.

V. niloticus osiąga 120-220 cm długości razem z ogonem, w rzadkich przypadkach do 244 cm. Długość od pyska do kloaki wynosi około 50 cm u zwierzęcia przeciętnej wielkości i dochodzi do około 80 cm. Duże dorosłe osobniki ważą 6-15 kg, pojedyncze nawet do 20 kg, podczas gdy w niektórych populacjach dorosłe zwierzęta ważą tylko 1-2 kg. Świeżo wyklute młode mają 17-30 cm długości i ważą około 26 g, a przy obfitym pokarmie rosną szybko.

Taksonomia nie jest ostatecznie wyjaśniona. *V. niloticus* tradycyjnie traktowany jest jako kompleks gatunków. Zwierzęta z lasów deszczowych Afryki Zachodniej i Środkowej były wcześniej opisywane jako *V. ornatus*, ale dziś najczęściej uznaje się je za ten sam gatunek, a jedno z badań genetycznych zaproponowało ponadto wyodrębnienie zwierząt z lasów zachodnioafrykańskich i przyległej sawanny jako osobnego gatunku, *V. stellatus*. Tutaj stosowane jest szerokie ujęcie.

Nie jest to gatunek, który można polecić jako zwierzę domowe. Jest silny, szybki i potrafi bronić się ugryzieniami, pazurami i uderzeniami ogona. Małe zwierzęta są tanie i ładne, co doprowadziło do wielu zakupów pod wpływem impulsu. Trudność z tym gatunkiem nie polega na karmieniu, lecz na tym, że szybko staje się bardzo duży, często pozostaje agresywny, a jego utrzymanie i wyżywienie są bardzo kosztowne.

Występowanie i środowisko

Varanus niloticus występuje w większości Afryki na południe od Sahary, a ponadto wzdłuż Nilu aż po Egipt. Brak go na pustyniach Sahary, w Kalahari i na dużych obszarach Rogu Afryki, ale na pozostałym terenie jest pospolity wzdłuż rzek i jezior. Naturalny zasięg obejmuje takie kraje jak Republika Południowej Afryki, Botswana, Tanzania, Kenia, Uganda, Etiopia, Sudan, Egipt, Czad, Nigeria, Mali, Senegal, Ghana i Gabon.

Poza Afryką istnieją populacje zawleczone, m.in. na Florydzie, gdzie zwierzęta, które uciekły lub zostały wypuszczone przez prywatnych hodowców, utworzyły rozmnażające się populacje. Nie zaznaczono ich na mapie, która pokazuje wyłącznie naturalny zasięg. Stwierdzenia poza Afryką widoczne na mapie pochodzą z takich populacji lub od zwierząt utrzymywanych w niewoli.

> **Naturalny zasięg:** Republika Południowej Afryki, Eswatini, Lesotho, Namibia, Botswana, Tanzania, Mozambik, Zimbabwe, Zambia, Angola, Malawi, Gabon, Demokratyczna Republika Konga, Kenia, Uganda, Kamerun, Republika Środkowoafrykańska, Etiopia, Erytrea, Somalia, Sudan, Sudan Południowy, Czad, Egipt, Liberia, Côte d'Ivoire, Ghana, Togo, Benin, Burkina Faso, Niger, Nigeria, Mali, Mauretania, Senegal, Gambia, Gwinea, Gwinea Równikowa, Sierra Leone i Gwinea Bissau.

ŚRODOWISKO

Varanus niloticus żyje w wielu typach krajobrazu: w widnych lasach, suchej sawannie, zaroślach, na bagnach i w namorzynach, od poziomu morza do około 1 600 m. Prawie zawsze łączy je bliskość wody: rzek, jezior, stawów i okresowych zbiorników. Zwierzęta są doskonałymi pływakami i wspinaczami. Młode często leżą na gałęziach nad wodą i spadają do niej, gdy coś je spłoszy.

Otwarte, nasłonecznione miejsca są niezbędne do wygrzewania się, a gatunek regularnie widuje się na dachach i drogach. Sam kopie nory w miękkiej, piaszczystej ziemi lub poszerza istniejące, a jako kryjówek używa szczelin i termitier. W najzimniejszych częściach zasięgu w Republice Południowej Afryki zimuje w dużych szczelinach skalnych lub norach. Jaja składane są w ziemi lub w aktywnych termitierach, gdzie termity następnie zamykają otwór i chronią jaja.

Gatunek jest aktywny w dzień i aktywnie poszukuje pokarmu na dużych obszarach.

Hodowla

TERRARIUM

Dorosłe zwierzę o długości 150-200 cm potrzebuje pomieszczenia zupełnie innej wielkości niż zwykłe terrarium: bardzo dużej woliery z drzewami do wspinaczki i dużym basenem do pływania. Jedno dorosłe zwierzę powinno mieć co najmniej 400 × 200 × 150 cm (długość × szerokość × wysokość), a jeszcze lepsze jest całe pomieszczenie lub zabezpieczony wybieg zewnętrzny. Wymiary te wynikają z praktycznej reguły dla naziemnych waranów: około 5 × 2 × 2 długości od pyska do kloaki. Gatunku nie należy trzymać razem z innymi zwierzętami.

Młode mogą przez pierwsze miesiące mieszkać w terrarium o wymiarach około 120 × 60 × 60 cm (szacunek, nieudokumentowany), ale rosną szybko i trzeba je kilkakrotnie przenosić do większych. Od początku licz się z tym, że w ciągu 1-2 lat trzeba będzie zbudować pomieszczenie dla dorosłego zwierzęcia.

Urządzenie: Podłoże musi być głębokie (co najmniej 30-40 cm; szacunek) i składać się z wilgotnej mieszanki ziemi i piasku, w której zwierzę może kopać nory; w naturze samice kopią gniazda nawet na głębokość 70 cm. Przygotuj co najmniej dwie lub trzy solidne kryjówki z kamieni, rur lub betonowych jam, które wytrzymają silne zwierzę, albo użyj dużych rur z kory korkowej. Gatunek świetnie się wspina, więc zamontuj mocne gałęzie i półki, które udźwignią co najmniej 10-15 kg. Konieczny jest stały zbiornik wodny, w którym całe zwierzę może się kąpać (patrz woda w części o wilgotności).

Budowa i zabezpieczenia: Wszystkie drzwi muszą się zamykać na zamek, a szkło musi być hartowane lub front wykonany z grubego akrylu. Źródła ciepła muszą być osłonięte siatką lub umieszczone pod sufitem, tak aby zwierzę nie mogło ich dosięgnąć i się poparzyć. Instalacje elektryczne muszą znajdować się poza jego zasięgiem. Używaj materiałów, które można zmywać, bo tak duże zwierzę bardzo brudzi.

Czytaj więcej: Wilgotność, zraszanie i wentylacja

TEMPERATURA

Varanus niloticus uwielbia słońce. W dzień temperatura tła powinna wynosić 26-32 °C, a miejsce do wygrzewania powinno mieć temperaturę powierzchni 35-45 °C, mierzoną termometrem na podczerwień w miejscu, w którym leży zwierzę. W nocy odpowiednie jest 22-26 °C (szacunek).

Najważniejszy jest duży gradient temperatury, tak aby zwierzę samo mogło wybierać między chłodnym a ciepłym końcem. Użyj jednej lub kilku mocnych lamp nad dużą powierzchnią z kamienia lub drewna i reguluj je termostatem. Wszystkie źródła ciepła muszą być osłonięte. Obserwuj zachowanie zwierzęcia: jeśli godzinami leży rozpłaszczone na miejscu do wygrzewania, ma za mało ciepła, a jeśli stoi z otwartym pyskiem i szuka cienia, ma go za dużo. Mierz temperaturę w kilku miejscach termometrami cyfrowymi. W najzimniejszych częściach zasięgu gatunek przechodzi częściowy spoczynek zimowy, ale nie jest to konieczne ani w niewoli, ani do rozmnażania.

Czytaj więcej: Ciepło i temperatura

WILGOTNOŚĆ I WODA

Gatunek jest związany z wodą, a wilgotność powietrza powinna wynosić około 50-70 %, z wilgotniejszą strefą w głębszych warstwach podłoża i suchszą przy miejscu do wygrzewania. Wartości wilgotności są szacunkowe i nieudokumentowane dla tego gatunku w niewoli. Wilgotne, głębokie podłoże daje zarówno norę do ukrycia się, jak i miejsce, w którym utrzymuje się wilgotność, bez zamakania całego pomieszczenia.

Woda: Zbiornik wodny jest stałym elementem pomieszczenia. Musi być na tyle duży, by całe zwierzę mogło się w nim głęboko zanurzyć i pływać, orientacyjnie o głębokości 30-50 cm, z łagodnym wejściem, żeby zwierzę mogło łatwo z niego wyjść. Wodę utrzymuje się w temperaturze 24-28 °C (szacunek). Zwierzęta tej wielkości brudzą wodę, dlatego potrzebny jest mocny filtr lub częsta wymiana, w praktyce często codzienna. Zbiornik wodny to także najpewniejszy sposób, by utrzymać zwierzę w czystości i odpowiednio nawodnione.

OŚWIETLENIE I UVB

Gatunek jest aktywny w dzień i dużo się wygrzewa, a światło UVB jest niezbędne. Rozsądnym punktem wyjścia jest strefa Fergusona 3, czyli indeks UV około 1,0-2,6 w nasłonecznionej części pomieszczenia i do ok. 3-7 bezpośrednio na miejscu do wygrzewania, przy czym zwierzę może schronić się w cieniu. Używaj mocnych świetlówek UVB lub lamp metalohalogenkowych, które obejmują dużą część strefy nasłonecznionej, i wymieniaj je zgodnie z zaleceniami producenta, zwykle po 6-12 miesiącach. Dokładne wartości UV dla tego gatunku nie są udokumentowane, a podane liczby zaczerpnięto z praktyki dla pokrewnych, dziennych waranów.

Światło powinno być włączone 12-13 godzin dziennie latem i 10-11 godzin zimą, sterowane wyłącznikiem czasowym. W nocy musi być ciemno.

Czytaj więcej: Światło i UVB

ŻYWIENIE

W naturze gatunek jest oportunistycznym łowcą, który zjada dżdżownice, ślimaki, raki i kraby, chrząszcze, szarańczaki, pająki, mrówki, żaby, ropuchy, ryby, gryzonie, jaszczurki, węże, ptaki i ich jaja, a także jaja i młode krokodyli, i nie gardzi też padliną. Ważną częścią diety są mięczaki o twardych muszlach: masywna czaszka, tępe zęby i łukowata żuchwa są przystosowane do ich kruszenia. U młodych dieta składa się głównie z owadów i innych bezkręgowców, a kręgowce dochodzą dopiero później.

W niewoli dieta musi być urozmaicona. Młode zwierzęta dostają duże owady, np. świerszcze, szarańczę i karaczany, a także ślimaki i raki. Również dorosłe powinny dostawać ślimaki, małże i skorupiaki jako stały element diety, uzupełniony całymi zwierzętami karmowymi, takimi jak ryby, jaja, pisklęta, myszy i szczury. Dorosłym wystarcza jeden posiłek w tygodniu. Młode karmi się codziennie (szacunek).

Otyłość jest największym problemem w niewoli i często stwierdza się ją podczas sekcji, gdy tłuszcz odkłada się wzdłuż boków ciała; otyłe samice można nawet pomylić z ciężarnymi. Zwierzęta w niewoli ruszają się znacznie mniej niż w naturze, gdzie bez przerwy szukają pokarmu lub partnera. Dlatego dbaj o urozmaiconą dietę i umiarkowane porcje oraz regularnie waż zwierzę. Obsypuj owady wapniem i regularnie podawaj witaminę D3, jeśli zwierzę nie dostaje wystarczająco UVB. Unikaj mielonej wołowiny i karmy dla psów jako stałego pokarmu. Pokarm najlepiej podawać w osobnej misce lub w wyznaczonym miejscu karmienia, aby zwierzę nie połykało podłoża. Po karmieniu dokładnie umyj ręce i narzędzia, ponieważ surowe mięso i ryby są źródłem zakażeń.

Czytaj więcej: Zwierzęta karmowe: utrzymanie i hodowla Czytaj więcej: Wapń, witaminy i suplementy

ZACHOWANIE I OBCHODZENIE SIĘ ZE ZWIERZĘCIEM

Bezpieczeństwo przede wszystkim. *Varanus niloticus* jest szybki, silny i bardzo skory do obrony. Zagrożony unosi się wysoko na nogach, wygina grzbiet, nadyma gardło, syczy i uderza ogonem, a w ostateczności gryzie i wydziela z kloaki cuchnącą ciecz. Ugryzienie dorosłego zwierzęcia może spowodować głębokie, poważne rany, pazury są ostre jak skalpele i potrafią rozorać skórę, a nawet małe zwierzę może zadać uderzenie ogonem, które pozostawia piekącą, czerwoną pręgę. Duże zwierzę wijące się w rękach trudno utrzymać, a pazury potrafią rozedrzeć nawet grube skórzane rękawice. Młode bronią się przede wszystkim ogonem.

Wiele zwierząt nie oswaja się, nawet jeśli były brane do ręki od małego, a dorosłe osobniki w niewoli często zachowują się agresywnie. Dlatego manipulowanie zwierzęciem nie powinno być codzienną rutyną. Zapewnij zwierzętom spokój, przenoś je tylko wtedy, gdy to konieczne, i przy dużym zwierzęciu zawsze pracuj we dwie osoby. Używaj grubych rękawic, długich rękawów i ochrony oczu. Nigdy nie chwytaj za ogon.

Gatunek jest samotniczy i należy go trzymać pojedynczo. Dwa zwierzęta w jednym pomieszczeniu walczą ze sobą: nawet dwie dorosłe samice mogą wdać się w bójkę w ciągu kilku sekund, a samce potrafią zaciekle się zwalczać. Jak wszystkie gady, gatunek może przenosić salmonellę w odchodach. Myj ręce mydłem po każdym kontakcie ze zwierzęciem, pomieszczeniem i wodą, trzymaj zwierzęta i narzędzia z dala od kuchni i nie pozwalaj na kontakt dzieciom ani osobom z osłabioną odpornością.

Czytaj więcej: Kwarantanna i higiena

Rozmnażanie

DOJRZAŁOŚĆ PŁCIOWA I OKREŚLANIE PŁCI

Płcie są do siebie podobne, więc pewne określenie płci wymaga badania okolicy kloaki, USG lub badań u lekarza weterynarii z doświadczeniem w leczeniu gadów. Dojrzałość płciowa różni się między populacjami. W Czadzie i Mali samice osiągają dojrzałość płciową przy długości od pyska do kloaki 34-48 cm po około dwóch latach, podczas gdy zwierzęta z południowej i środkowej Afryki mają około 120 cm długości, gdy dojrzewają po trzech-czterech latach. Samice muszą mieć dobrą masę ciała, zanim zostaną przeznaczone do rozrodu, ale dokładniejsze wymagania dotyczące masy i wieku nie są udokumentowane.

GODY I KOPULACJA

W naturze gatunek rozmnaża się raz w roku, w sezonie od czerwca do października, a kopulacja zwykle następuje po porze deszczowej. Samce bronią dużych terytoriów i mocują się ze sobą, natomiast sama kopulacja nie jest tak gwałtowna jak u wielu innych waranów. Gatunek kopuluje z wieloma partnerami. W niewoli rozmnażanie jest rzadkie, ale udało się w ogrodach zoologicznych, a spoczynek zimowy nie jest konieczny, by zwierzęta przystąpiły do rozrodu. Jak najlepiej łączyć zwierzęta, nie jest udokumentowane. Łączenie dwóch tak dużych i skorych do obrony zwierząt musi odbywać się pod nadzorem i z możliwością natychmiastowego ich rozdzielenia.

U formy z lasów deszczowych, *V. ornatus*, występuje partenogeneza: samica, która nigdy nie miała kontaktu z samcem, może złożyć jaja z rozwijającymi się zarodkami. Jaja samic trzymanych pojedynczo nie muszą więc być niezapłodnione.

SKŁADANIE JAJ I ZNIESIENIA

Zniesienie zależy od wielkości samicy i liczy 5-60 jaj, średnio 25-35. W naturze składane jest jedno zniesienie w roku, około czterech tygodni po kopulacji. Samica kopie dołek w piaszczystej ziemi w pobliżu wody, o głębokości do 70 cm, lub w aktywnej termitierze, i składa jaja w ciągu dwóch-trzech dni. Jaja mają około 6 × 4 cm. U formy z lasów deszczowych, *V. ornatus*, zniesienia w niewoli liczą 12-21 jaj w odstępach 12-16 miesięcy. W dniach przed złożeniem jaj samica wykonuje próbne kopanie, składa jaja w krótkim czasie, a potem ich broni, ale może też zjeść część z nich, jeśli nie zostaną zebrane.

W niewoli samica potrzebuje dużej skrzynki lęgowej lub głębokiej, wilgotnej warstwy piasku i ziemi, w której może kopać, najlepiej w spokojnym miejscu, z dala od ludzi i zakłóceń. Jeśli brakuje jej odpowiedniego miejsca, może zatrzymać jaja, co zagraża jej życiu. Skontaktuj się z lekarzem weterynarii, jeśli samica jest wyraźnie ciężarna i nie składa jaj.

INKUBACJA

Jaja ostrożnie przenosi się do inkubatora bez obracania i układa w wilgotnym wermikulicie lub perlicie. W temperaturze 27-30 °C i przy wilgotności około 90 % wyklucie następuje po 120-300 dniach, najczęściej po sześciu-siedmiu miesiącach. Im cieplej, tym krócej: w 30 °C jaja wylęgają się po około 120 dniach. W naturze rozwój trwa 6-9 miesięcy, a czasem nawet rok. Samo wyklucie trwa od 15 minut do siedmiu godzin. W naturze młode czasem czekają na deszcz, który zmiękcza twarde gniazdo, i mogą pozostać kilka dni w termitierze, zanim się rozproszą.

Czytaj więcej: Inkubacja jaj

ODCHÓW MŁODYCH

Młode mają przy wykluciu 17-30 cm długości (około 13 cm od pyska do kloaki) i ważą około 26 g. Dostają małe owady i ślimaki, najlepiej codziennie (szacunek), obsypane wapniem, i rosną szybko. Trzymaj je pojedynczo, bo w przeciwnym razie zjadają lub ranią się nawzajem. Zaplanuj z wyprzedzeniem, co się z nimi stanie: zwierzęta te stają się duże, niebezpieczne i kosztowne.

Zdrowie i częste błędy

W naturze gatunek jest odporny, ale zwierzęta w niewoli zwykle mają problemy wynikające ze zbyt małej przestrzeni, niewłaściwej temperatury i oświetlenia albo zbyt obfitej i zbyt jednostronnej diety. Najważniejsze problemy to:

- Otyłość, zwłaszcza przy gryzoniach jako głównym pokarmie, przekarmianiu i zbyt małej ilości ruchu. Otyłość często stwierdza się podczas sekcji.
- Dna moczanowa i zakażenia bakteryjne, które należą do najczęstszych przyczyn śmierci waranów w niewoli.
- Osłabienie kości (metaboliczna choroba kości) przy niedoborze UVB, wapnia i witaminy D3: miękkie szczęki, wygięte kończyny, drżenie.
- Zakażenia jelitowe. Sześcioletnie zwierzę zmarło nagle z powodu ciężkiego zapalenia jelit wywołanego przez *Pseudomonas aeruginosa*, bakterię opornoną na kilka powszechnie stosowanych antybiotyków. Leczenie wymaga więc lekarza weterynarii i posiewu bakteryjnego.
- Pasożyty jelitowe, zwłaszcza u zwierząt odłowionych z natury, oraz choroby wywołane stresem i niewłaściwą temperaturą.
- Problemy ze złożeniem jaj u samic bez odpowiedniego miejsca do gniazdowania.
- Oparzenia od nieosłoniętych źródeł ciepła oraz urazy od walk, pazurów i ugryzień.
- Salmonella, którą zwierzę może przenosić, nie będąc chore, i która może zarażać ludzi.

Zwierzęta w handlu prawdopodobnie są niemal zawsze importowane, ponieważ gatunek rozmnożono w niewoli tylko kilka razy. Oznacza to stres i urazy transportowe, pasożyty oraz ryzyko, że zwierzę jest osłabione od samego początku. Większość zwierząt kupionych jako małe nigdy nie dorasta, a te, które dorosną, często trafiają do organizacji ratunkowych lub zostają wypuszczone na wolność, gdy stają się zbyt duże. Prawdopodobnie jest to część wyjaśnienia istnienia zawleczonych populacji na Florydzie.

Zgłoś się do lekarza weterynarii z doświadczeniem w leczeniu gadów, jeśli zwierzę traci na wadze, nie je, ma uporczywie luźne odchody, obrzęki lub miękkie kości. Ustal z wyprzedzeniem, kto może pomóc i jak bezpiecznie przetransportować duże zwierzę.

Czytaj więcej: Typowe choroby i objawy choroby Czytaj więcej: Zakup zwierząt: odchów, odłów i transport

Zawsze pytaj kogoś, kto się zna

Ten poradnik to dobry punkt wyjścia, ale nie zastąpi doświadczenia. Zwierzęta są różne, a wielu najważniejszych rzeczy można się nauczyć tylko od ludzi, którzy od lat hodują dany gatunek. Porozmawiaj z hodowcą, doświadczonym terrarystą lub weterynarzem, który zna gady i płazy, zanim kupisz zwierzę - i ponownie, gdy coś wygląda niepokojąco.

Pełny poradnik z mapą i aktualizacjami: herpy.org/pl/warany/varanus-niloticus